

النقض

و ضرورت انتشار مجدد آن

با معرفی اجمالی انتشار ویرایش جدید و برخی آثار مرتبط با آن

چکیده: کتاب بعضی مطالب النواصب فی نقض بعضی فضائغ الروافض که به نام اختصاری کتاب النقض معروف است، یکی از آثار ارزشمند شیعی است که توسط عبدالجلیل قزوینی رازی در اوایل نیمه دوم قرن ششم هجری قمری و در رد مباحث مطروحه در کتاب بعضی فضائغ الروافض، به رشته تحریر درآمده است. مؤلف کتاب بعضی که یکی از علمای اهل تسنن بوده، کتاب را با هدف ابطال مذهب شیعه و احقاق مذهب اهل سنت نگاشته؛ از این رو، عبدالجلیل قزوینی رازی کتاب النقض را در راستای اثبات حقانیت مذهب جعفری و طریقه اثنی عشری تدوین نموده است. نویسنده در نوشتار حاضر بعد از ارائه زندگی نامه بسیار مختصر مؤلف کتاب و آثار وی، به معرفی و بررسی اجمالی کتاب النقض، محتوا و نیز هدف نویسنده اش از نگارش آن، می پردازد. در ادامه با معرفی اجمالی برخی نسخ خطی موجود از کتاب مذکور، مقاله خویش را به پایان می رساند.

کلیدواژه: کتاب بعضی مطالب النواصب فی نقض بعضی فضائغ الروافض، کتاب النقض، عبدالجلیل قزوینی رازی، کتاب بعضی فضائغ الروافض.

درآمد

قرن ششم هجری، اوج مناقشات مذاهب مختلف بود و بسیاری از علمای مذاهب گوناگون علیه مذهبی دیگر کتاب‌هایی در رد آن می‌نوشتند. در نیمه دوم این قرن بود که مردی سنی مذهب که گویا در آغاز مذهب تشیع داشته و سپس از این مذهب روی گردان شده، کتابی در طعن بر مذهب تشیع و پیروان آن نوشته و به نام بعضی فضائغ الروافض منتشر ساخته است. ذکر کلمه «فضائغ» در اینجا به آن سبب است که در دوره مناقشات مذهبی مسلمانان هریک از فرق می‌کوشید موارد ضعف فرقه‌های دیگر را بنا به نظر و طریقه خود بجوید و آن گاه آنها را بزرگ و واژگونه کند و اگر لازم می‌دانست، بر آنها

پیرایه‌هایی ببندد و هریک از آن موارد را به عنوان فضیحت و رسوایی در کتاب‌های خویش معرفی کند (صفا، ۱۳۶۸، ج ۲، ص ۹۸۴).

البته از این کتاب (بعضی فضائغ الروافض) نسخه مستقل و جداگانه‌ای وجود ندارد؛ اما شیخ عبدالجلیل قزوینی رازی که به ذکر وی خواهیم پرداخت، جملات این کتاب را به سبب رد و نقض در کتاب بعضی مطالب النواصب خویش آورده است که به قول استاد صفا، اگر کسی این قسمت‌های منقول را که همه جا مصرح و معلوم است، جدا کند، یک کتاب مستقل پارسی با سقط‌های جزئی به دست خواهد آمد (همان، ص ۹۸۵).

مؤلف سنی مسلک مجهول این کتاب، پس از ذکر مقدمه‌ای در سبب تألیف آن، پیشینه نحوه پیدایش مذهب تشیع را بیان داشته، سپس به ذکر دلایلی در رد بعضی از اصول مذهب تشیع و آداب و رسوم ایشان پرداخته، به زعم خود، ۶۷ فضیحت بر آنان شمرده است.

این کتاب، دال بر این مثل معروف که «عدو شود سبب خیراگر خدا خواهد»، باعث ایجاد کتابی در شناسایی فرهنگی مقدس و عظیم شیعه شد که استدلال‌های آن بسیار محکم و بی نقص است؛ به طوری که هیچ کس از علمای فرق دیگر قادر نشدند بر آن نقضی دیگر بنگارند و ما چنین کتابی سراغ نداریم، و آن کتابی نبود جز بعضی مطالب النواصب فی نقض بعضی فضائغ الروافض، اثر عالم گرانقدر شیعی ایرانی در قرن ششم هجری، نصیرالدین ابوالرشید عبدالجلیل قزوینی رازی.

عبدالجلیل قزوینی رازی

در باره جزئیات زندگی این عالم بزرگ شیعه، اطلاع چندانی در دست نیست. آنچه در برخی منابع که به ذکر احوال ایشان پرداخته‌اند، گفته شده، نام، القاب و کنیه وی چنین بوده است: الصدر الامام رکن الاسلام سلطان العلماء ملک الوعظ نصیرالدین ابی‌الرشید عبدالجلیل بن ابی‌الحسین بن ابی‌الفضل القزوینی الرازی. او از بزرگان وعاظ و علمای مذهبی شیعه در ری بوده است.

در باره تاریخ ولادت و وفات او، طبق آنچه رافعی در کتاب التدوین فی ذکر اخبار قزوین آورده، می‌توان گفت: وی در سال ۵۰۴ هجری ولادت یافته و بعد از سال ۵۸۵ هجری قمری درگذشته است (در این باره، رک: محدث ارموی، ۱۳۳۳، ص ۹-۱۴).

شیخ عبدالجلیل تألیفات دیگری غیر از کتاب مذکور داشته است؛ از جمله: کتاب البراهین فی امامه امیرالمؤمنین (ع)، کتاب السؤالات و الجوابات، مفتاح التذکیر، و کتاب تنزیه عائشه، که همه پیش از کتاب النقض نوشته شده بودند. اما متأسفانه همه از بین رفته‌اند و غیر از کتاب النقض وی چیزی از آنها به دست ما نرسیده است (در باره آثار وی، رک: صفا، پیشین، ص ۹۸۶).

کتاب النقض

کتاب بعض مطالب النواصب فی نقض بعض فضائح الروافض که به نام اختصاری کتاب النقض معروف است، یکی از آثار ارزشمند و بی نظیر شیعی است که در اوایل نیمه دوم قرن ششم هجری قمری تألیف شده است. این کتاب عزیز در حقیقت دانشنامه‌ای از فرهنگ و آداب و علوم و اعتقادات و سنت‌ها و مدنیت پدران ما در سده‌های پنجم و ششم و حتی قبل و بعد آن است، و خصوصاً کارنامه‌ای است از اوج تمدن مرز و بوم ما پیش از آنکه به دست مغول نابود شود. این کتاب نتیجه کاریکی دو سال نیست، بلکه چکیده‌ای از تحقیقات و تبعات بیش از سی سال عصر مؤلف ارجمند آن می‌باشد (محدث ارموی، ۱۳۵۸، ج ۱، مقدمه، ص بیست و یک).

مؤلف مورد اشاره این کتاب که در زمان تألیف آن درری سکونت داشته، علت نگارش آن را چنین بیان داشته که یکی از علمای اهل سنت در حدود سال ۵۵۵ هجری قمری کتابی در ردّ مذهب شیعه نوشته و به گمان خویش از برخی فضایح و قبایح ایشان در کتاب خویش یاد کرده و محوریت بحث خویش را مغرضانه در ردّ عقاید شیعه قرار داده است. آن گاه شیخ عبدالجلیل کتاب خویش را در ردّ مباحث مطروحه در آن کتاب نوشته و به همین جهت از آن به نام «النتقض» تعبیر کرده (رک: قزوینی رازی، ۱۳۳۱، صص ۱۶۷ و ۳۳۷ و ۷۴۰) و در یک جا نیز از آن با عنوان «جواب ملزم» یاد نموده است (همان، ص ۳)؛ اما بنا بر تصریح مؤلف در مقدمه کتاب، نام کامل آن «بعض مطالب النواصب فی نقض بعض فضائح الروافض» است (همان، ص ۱).

کتاب النقض در جواب کتابی با عنوان «بعض فضائح الروافض» نوشته شده است که مؤلف آن یکی از علمای اهل تسنن بوده است. از مؤلف کتاب مزبور هیچ گونه اطلاعی در دست نیست و از ضمن کتاب شیخ عبدالجلیل همین اطلاعات به دست می‌آید که: یکی از علمای اهل سنت مقیم ری بوده (همان، ص ۲) و نیز معاصر سلطان محمد بن محمود سلجوقی (حکومت ۵۴۷-۵۵۴ ق) بوده (همان، ص ۷) و همچنین در ضمن مطالب کتاب خویش مکرراً تصریح کرده که کتاب دیگری نیز به نام تاریخ الایام و الانام تألیف نموده است (رک: همان، ص ۱۵) و از این جمله شیخ عبدالجلیل که گفته است: «چنان‌که در تاریخ الایام و الانام ذکر کرده است...» (همان، ص ۱۰۵) به روشنی معلوم می‌گردد که شیخ ما این کتاب را هم دیده است.

اما نکته جالب و عجیب در مورد برخورد شیخ عبدالجلیل با آثار این عالم سنی، در این است که هیچ جا نامی از وی نبرده است و بر ما کاملاً نامعلوم است که مؤلف این دو کتاب چه کسی بوده است؛ پس دو احتمال میتوان داد: یکی آنکه مؤلف سنی مسلک مزبور در

هیچ یک از آثارش نامی از خود نبرده. که البته بعید به نظر می‌رسد. و دوم آنکه شیخ عبدالجلیل با وجود آشنایی با هویت آن شخص، از افشای نام وی احتراز فرموده و چه بسا به سبب جو حاکم در جامعه آن روز، به دلیل اینکه در صورت معرفی آن شخص جان شیخ به خطر می‌افتاد، با آن که نام و نشان او را می‌دانسته، از آن افشا امتناع نموده است (محدث ارموی، ۱۳۳۳، ص ۲۰۲).

این مطلب زمانی قوت می‌گیرد که در مقدمه کتاب النقض (ص ۲) به وضوح ابراز می‌دارد که آن عالم سنی از کتاب بعض فضائح الروافض خویش: «... سه نسخه کرده: یکی به خزانه امیرک معروف فرستاده، و یکی مصنف دارد و به خفیه بر عوام می‌خواند، و یکی دیگر به قزوین فرستاده»؛ لذا معلوم می‌گردد که شیخ ما بدون شک او را به خوبی می‌شناخته است؛ اما صلاح را در آن دیده که نام و نشان او را بر ملا نسازد. هرچند افندی در ریاض العلماء از برخی علمای شیعی نقل کرده که مؤلف این کتاب (بعض فضائح الروافض) شخصی به نام شهاب الدین توارخی شافعی است که از بنی مشاط بوده که درری سکونت داشت، اما نمی‌تواند درست باشد؛ چراکه هیچ دلیل مستند و محکمی بر اثبات این ادعا موجود نیست (همان، ص ۲۴-۲۵).

بنابر آنچه استاد فقید علامه محدث ارموی در تحقیقی که راجع به این کتاب نموده‌اند، اذعان فرموده‌اند، مؤلف مجهول‌الهویه این کتاب در آخر کتاب خویش آورده که تاریخ ختم آن در محرم سال ۵۵۵ هجری است؛ لیکن با تأمل در ماجرای که خود تصریح کرده، چنین به نظر می‌رسد که این تاریخ اختتام کتاب نیست؛ چراکه مؤلف گفته است: «تا اندرین وقت که از جانب شام فتحی سنی رسید به دولت و اقبال سلطان عالم که کافران فرنج غلبه کرده بودند و اند هزاران ایشان بر مسلمانان زده‌اند و ولایات خراب کرده تا تابک علی کوچک و سپاه بر سر دشمن تاختن کردند و اند هزار کافر را به تیغ بیازردند و چهل فرسنگ از قفای ایشان می‌رفتند و می‌کشتند و فتح بدین بزرگواری کردند» (رک: قزوینی رازی، ۱۳۳۱، ص ۳۶۶)؛ لذا این فتح، همان فتح بلدة حارم بوده که بنا به قول ابن اثیر در سال ۵۵۹ هجری قمری رخ داده است. پس یا ابن اثیر در ضبط تاریخ فتح مذکور اشتباه نموده یا در تاریخ ختم کتاب تصحیف و تحریف به کار رفته و یا مؤلف کتاب خود را ختم کرده و منتشر نموده بوده و به تدریج آن را تکمیل نموده و مطالبی بر آن افزوده است (رک: محدث ارموی، ۱۳۳۳، ص ۳-۴). اما آنچه به دست عبدالجلیل افتاده، نسخه اصل بوده که بعد از سال ۵۵۹ هجری اتفاق افتاده و او کتاب النقض را بین سال‌های ۵۵۹-۵۶۶ هجری قمری تألیف نموده است (همان، ص ۴).

چنانچه ذکر شد، هدف مؤلف کتاب اول، به زعم خویش، ابطال مذهب شیعه و احقاق مذهب اهل سنت بوده و به خلاف او،

مؤلف کتاب النقض هدفش اثبات حقانیت مذهب جعفری و طریقه اثنی عشری بوده است. بنابراین شیخ ما مطالب کتاب اول، یعنی تألیف همان عالم سنی را با عین عبارت‌ها، به صورت مزجی و آمیخته، در ضمن کتاب خویش آورده و با عناوین «آنکه گفته» عبارات او را جدا ساخته و مطالب خود را نیز با عناوین «و اما جواب» مشخص کرده است تا بدین طریق مطالب این دو کتاب از همدیگر تمییز یابد. عجیب است که این مرد فرهیخته و عالم بزرگ شیعی با این سعه صدر کم نظیر، با ذکر جزء جزء مطالب آن کتاب عالم سنی، به حفظ امانت پرداخته تا بدین طریق آن کتاب نیز به دست آیندگان برسد؛ ضمن آنکه کلمه به کلمه مباحث آن را عالمانه و با ادله محکم و کافی جواب گفته است.

اما علت نگارش کتاب را از زبان عبدالجلیل بشنویم: «... اما بعد، بدانند منصفانی که این مجموعه بخوانند که در ماه ربیع الاول پانصد و پنجاه و شش سال از هجرت صاحب شریعت. علیه الصلوه و السلام. به ما نقل افتاد که کتابی به هم آورده اند و آن را «بعض فضائح الروافض» نام نهاده اند در محافل کبار و حضور صغار بر طریق تشنیع می خوانند و مردم غافل از استماع آن دعوی بی بینت و معانی متحیر می مانند. مگر دوستی مخلص نسختی از آن به امیر سید رئیس کبیر جمال الدین علی بن شمس الدین الحسینی. ادام الله علوه و سیادته. که رئیس شیعه است، برده است و او آن را مطالعه به استقصاء تمام کرده و آن را به برادر مهترم اوحد بن الحسین که مفتی و پیر طایفه است. مد الله عمره و أنفاسه. فرستاد و او نیز از سر کمال و فضل مطالعه کرده و از من پوشیده داشت از خوف آنکه مبدا من در جواب نقض تعجیلی بکنم. مدتی دراز در بند و طلب آن نسخت بودم و میسر نمی شد و چون دانستم که گروهی از علمای هر طایفه به استقصاء تمام تفحص اوراق آن کتاب نموده اند و بر کلمات نیک و بدش وقوفی یافته اند، استبعاد و تعجب نموده اند که اصول و فروع مذاهب بر علماء پوشیده نباشد و شتم و لعن و زور و بهتان در کتب معتاد و معهود نبوده است، بی دلیل و الزام، و در اثنای آن مؤلف حوالاتی و اشاراتی به متقدمان امامیه و اصولیه کرده که بهری از آن مذهب غلات و اجباریه و حشویه است علی اختلاف آرائهم، و نفی و تبزوی از آن و از ایشان در کتب اصولیه اثنی عشریه ظاهر است، و بهری خود وشع کرده که مذهب کسی نبوده است و سه نسخت کرده

اتفاق را نسخه اصل به دست سید امام شهاب الدین محمد بن تاج یکی افتاد که معتبر شیعه است و او آن را در سر صفای دل و کمال فضل و اعتقاد نیکو مطالعه کرد و به ما فرستاد و ما در آن فصول و کلمات چند روز تأملی شافی به احتیاطی کافی کرده شد. الحق عباراتی درست و خوش و سهل است. اما مجموع آن هذیان، کلماتی مشنع از سر تعصب و جهل، حوالاتی نه بر جاده حقیقت، تشبیهاتی

سقیم پرشبهت، معارضاتی نامعقول، و اشاراتی نامقبول....

و پیش از وصول این کتاب به ما زمره ای از خواص علمای شیعه که آن کتاب را مطالعه کرده بودند، در حضرت مقدس مرتضی. ضاعف الله جلاله. گفته بودند و بر لفظ گهربار سید السادات رفته که: عبدالجلیل قزوینی می باید که در جواب این کتاب بوجه حق شروعی کند، چنان که کسی انکار آن نتواند کرد....

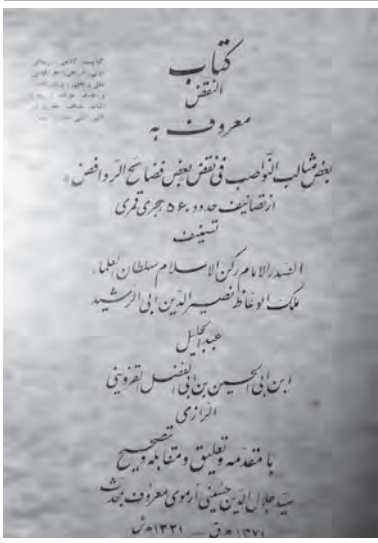
و این کتاب بوجهی مرتب شد که خواص را دفاع شبهات

باشد و عوام را مثمر دلالات، به عبارتی سهل و آسان، نه بر قاعده دیگر مصنفات ما که دقتی و رقتی دارد که قبول چنین کتاب نه از رقت عبارت باشد، بلکه از شرف حوالت و دلالت باشد تا هر خواننده و شنونده و نویسنده ای که بخواند و بشنود و بنویسد، از آن بهره تمام و فایده بسیار حاصل کند... (قزوینی رازی، ۱۳۳۱، ص ۵۲).

در کتاب النقض بسیاری از اطلاعات بکر و بی نظیر تاریخی و جغرافیایی بالاخص منطقه ری نیز وارد شده که در نوع خود بسیار

حائز اهمیت است. علامه فقیه محدث ارموی همه این اطلاعات سودمند تاریخی را در تعلیقات دو جلدی مفصلی که برای آن تألیف نموده اند، بیان داشته اند (رک: محدث ارموی، ۱۳۵۸، در دو جلد)؛ از جمله وضع شیعیان در ری و شکوه و عظمت ایشان در این برهه، مدرسه های شیعی ری که نام تک تک آنها را می آورد، اماکن متبرکه شیعی ری، و مانند آن (رک: همو، ۱۳۳۳، ۷۰، ۷۶).

کتاب حاضر بلافاصله پس از تألیف، بسیار مشهور شده و در روزگاران بعد، همواره از مراجع مهم مؤلفان شیعه بوده و بسیاری از علما به ادله های موجود در آن استناد نموده اند. نمونه هایی از این استدلال های

علما با تکیه بر این کتاب و استفاده ایشان از مطالب آن را استاد محدث ارموی در کتاب خویش آورده است (همان، ص ۱۵ به بعد).

چنان‌که ذکر شد، این کتاب نه تنها از حیث توضیح بسیاری از مبانی مذهب شیعه و تاریخ و اطلاعات مربوط به رجال شیعی و علما و شعرا و مراکز تعلیم و تربیت و تدریس و کتابخانه‌های شیعه و امثال آن قابل توجه و اعتماد است، بلکه از باب اشمال بر بسیاری از اطلاعات مربوط به امور تاریخی و اجتماعی زمان، از جمله کتب بسیار مهم و درجه اول فارسی محسوب می‌شود؛ چنان‌که نظیر آن را از این حیث در میان کتب فارسی کمتر می‌توان یافت.

وقتی عبارات این دو کتاب (بعض و نقض) را با هم می‌سنجیم، به راحتی می‌توان بر این واقعیت پی برد که کتاب النقض با انشائی بسیار روان و پخته و در عین حال عالمانه و استوار و مستدل نوشته شده، و هیچ‌گاه قدرت تکلم در آن قابل مقایسه با

کتاب اول (بعض) نیست (صفا، پیشین، ج ۲، ص ۹۸۶).

در برخی جاها از این کتاب، شیوه بیان واعظان که به نثری شبیه به نثر مسجع و یا به عبارتی نثر موزون می‌باشد، به کار رفته، اما بسیار نادر است. شیخ عبدالجلیل در این کتاب آن‌گاه که می‌خواهد از حریم تشیع و شیعیان دفاع کند، گورو می‌شود و نفسی مؤثر و کلامی جالب و دل‌انگیز می‌یابد؛ به طوری که می‌توان گفت کتاب النقض از جمله متون منشور بسیار عالی و خوب سده ششم هجری است و در زمره کتب درجه اول آن عصر قرار دارد (همان، ص ۹۸۷).

این کتاب با عنوان کتاب النقض (بعض مطالب النواصب فی نقض بعض فضائح الروافض)، به تصحیح سید جلال‌الدین محدث ارموی، در تهران (بی‌نا)، به سال ۱۳۳۱ ش برای اولین بار منتشر شد.

جناب علامه فقیه محدث ارموی، بلافاصله در سال ۱۳۳۳ ش مقدمه و بعضی تعلیقات لازمه را تألیف و با عنوان مقدمه النقض و تعلیقات آن، در تهران (چاپخانه حیدری) منتشر ساختند. سپس در سال ۱۳۵۸ ش همان تعلیقات را به صورتی بسیار مفصل با عنوان تعلیقات النقض، در ۲ مجلد در تهران (انجمن آثار ملی) به چاپ رسانیدند.

اما آنچه باید افزود این‌که: چاپ مزبور استاد فقیه محدث ارموی،

چاپی است که از روی هشت نسخه موجود صورت یافته که اغلب این نسخ (غیر از دو مورد از هشت مورد) از مجموعه‌های شخصی بوده است: نسخه محمد حسین شعاع شیرازی، نسخه میرزا محمد طهرانی سامرایی، نسخه حسین باستانی راد، نسخه امیر حامد حسین هندی (صاحب عبقات الانوار)، و نسخه شخص استاد محدث که اکنون در مرکز احیاست؛ اکنون که به حول و قوه الهی نسخه‌های دیگری از این کتاب شناسایی شده، لازم است تصحیح علمی و انتقادی از این کتاب بر اساس نسخه‌های موجود صورت پذیرد و در اختیار جامعه محققان و دیگران قرار گیرد.

اولین قدم در این راه شناخت منابع و بالخصوص نسخ خطی موجود این کتاب است. در ذیل برای نیل به این هدف به اجمال به برخی از نسخ خطی مهم این اثر، به ترتیب قدمت سال کتابت هر یک، پرداخته می‌شود:

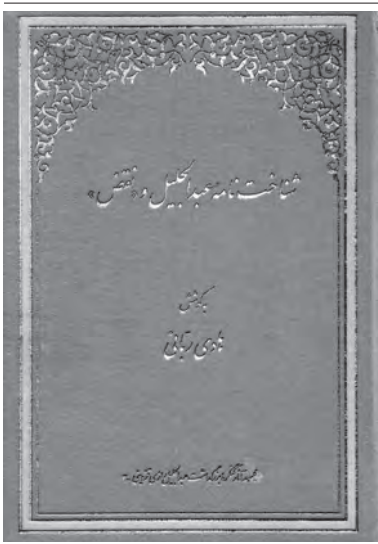
۱. تا به امروز، قدیمی‌ترین نسخه معرفی شده در فهرس نسخ خطی کتابخانه‌های ایران، نسخه خطی دانشگاه تهران به شماره ۴۰۰۷ می‌باشد که به خط نستعلیق در سده‌های ۹ و ۱۰ هجری قمری کتابت شده و ۲۱۴ برگ است (رک: فهرست کتابخانه دانشگاه، ج ۱۲، ص ۲۹۹۶). این نسخه می‌تواند نسخه اساس تصحیح قرار گیرد.

کلمات به صورت امروزی، افزودن علایم ویرایشی جهت صحیح خوانی و زیبایی متن، عناوین هر مبحث در حاشیه به صورت

درشت اضافه شده و با افزودن شماره‌هایی داخل [] مباحث از هم تفکیک شده است. از همه مهمتر هر کجا غوامضی در متن بوده که استاد محدث در تعلیقات به حل و شرح آن اقدام فرموده بودند، در این چاپ به عنوان ضمیمه و البته به تلخیص آورده شده است. در حواشی و پاورقی‌ها نیز نشانی آیات و احادیث و مسایل لازمه افزوده شده و به غنای کار افزوده است.

مهمتر از همه این اقدامات، استخراج نمایه‌های متنوع و خوب این چاپ است: نمایه موضوعی (عناوین یا اصطلاحات خاصی که درباره آنها در این کتاب بحث شده است)؛ نمایه آیات (با تفکیک و ترتیب عناوین سوره‌های قرآنی)؛ نمایه احادیث و آثار (اعم از احادیث و روایات معصومین (ع) و اقوال و اخبار دیگران که به نحوی با احادیث و روایات مرتبط هستند)؛ فهرست عناوین خطبه‌ها و نامه‌ها؛ اشعار عربی (با ذکر نام سراینده‌شان)؛ اشعار فارسی؛ فهرست

امثال عربی؛ فهرست امثال فارسی؛ فهرست اشخاص (الف. معصومین؛ ب. اشخاص)؛ فهرست کتب یاد شده در متن؛ فهرست مکان‌ها؛ فهرست ادیان و فرق و مذاهب؛ فهرست قبایل و جماعات و طوایف؛ فهرست وقایع و حروب؛ فهرست منابع تحقیق (۲۳۷ منبع)؛ و در نهایت فهرست تفصیلی مطالب (متن و تعلیقات).

البته اگر به دیده انصاف بنگریم، مهمترین و علمی‌ترین کار بر روی چاپ حاضر ویرایش جدید و قابل استفاده تر نمودن آن با الحاق این نمایه‌های سودمند است. به نظر می‌رسد با این چاپ تا حدودی خلأ کمبود این کتاب در بازار نشر پر شده باشد، اما جا دارد با

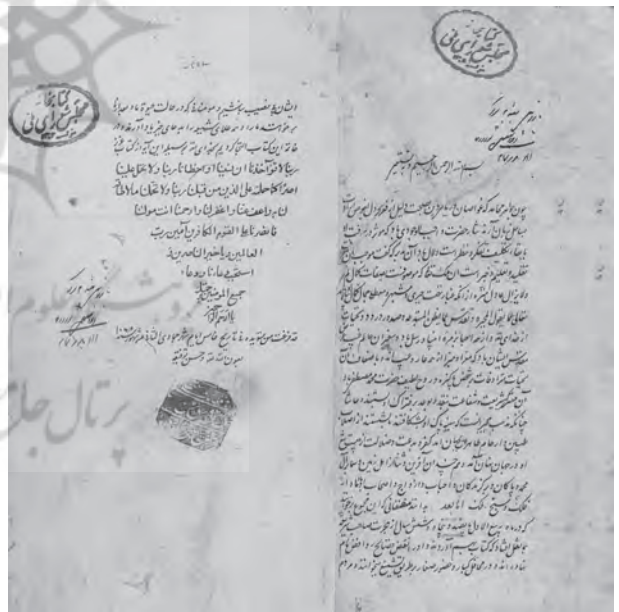
۲. نسخه خطی مرحوم محدث ارموی، اهدایی به مرکز احیای میراث اسلامی، به شماره ۳۹۷۳، به خط نستعلیق از سده ۱۱ هجری در ۲۱۵ برگ است (رک: فهرست کتابخانه محدث ارموی، ج ۳، ص ۱۶۲۰).

۳. نسخه خطی مدرسه چهل ستون تهران، به شماره ۲۷۷، نستعلیق و متعلق به سده ۱۱ هجری است (رک: فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران، ج ۱۰، ص ۷۹۵).

۴. نسخه خطی مرحوم محدث ارموی، اهدایی به مرکز احیای میراث اسلامی، به شماره ۳۹۹۱، به خط نستعلیق ۲۰ شعبان ۱۰۵۰ هجری، در ۲۳۲ برگ است. (رک: فهرست کتابخانه محدث ارموی، ج ۳، ص ۱۶۲۰).

۵. نسخه خطی کتابخانه دانشکده ادبیات (دانشگاه تهران: مجموعه حکمت)، به شماره ۸۲ حکمت، نستعلیق و به سال ۱۰۵۰ هجری است (رک: فهرست دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۷۰).

۶. نسخه خطی متعلق به کتابخانه مجلس شورای اسلامی، به شماره ۱۰۸۴، به خط نستعلیق و تاریخ ۵ جمادی الثانی ۱۰۶۸ هجری در ۴۶۶ صفحه (۲۳۳ برگ) است (رک: فهرست کتابخانه مجلس، ج ۳۲، ص ۱۰۹). برای نمونه تصاویری از همین نسخه پیوست شده است.

البته ناگفته نماند که اخیراً ویرایش جدیدی نیز از همین چاپ منتشر شده است: در این چاپ متن مصحح استاد محدث ارموی با ویرایش جدید پیاده شده و برگزیده و تلخیصی از تعلیقات دو جلدی استاد در ضمیمه اضافه گردیده است. از جهاتی این چاپ که به مناسبت کنگره بزرگداشت عبدالجلیل قزوینی منتشر شده، نسبت به چاپ‌های پیشین ارجحیت دارد. ویرایش جملات، جدانویسی

- بررسی توصیفی ساختار دستوری کتاب «نقض»، تألیف علی درویشانی، شماره مسلسل ۳ از کتب کنگره، ۲۱۸ ص.

- مجموعه مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل قزوینی، جلد اول: مباحث قرآنی، حدیثی و کلامی، شماره مسلسل ۴ از کتب کنگره، ۴۹۶ ص.

- مجموعه مقالات کنگره بزرگداشت عبدالجلیل قزوینی، جلد دوم: مباحث تاریخی، جغرافیایی و ادبی، شماره مسلسل ۵ از کتب کنگره، ۴۷۲ ص.

منابع

۱. درایتی، مصطفی؛ فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران؛ تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
۲. صفا، ذبیح‌الله؛ تاریخ ادبیات در ایران؛ ج ۹، تهران: فردوس، ۱۳۶۸.
۳. قزوینی رازی، عبدالجلیل بن ابی‌الحسین بن ابی‌الفضل؛ کتاب‌النقض (بعضی مطالب النواصب فی نقض بعضی فضائح الروافض)؛ تصحیح سید جلال‌الدین محدث ارموی؛ تهران: [بی‌نا]، ۱۳۳۱.
۴. محدث ارموی، سید جلال‌الدین؛ مقدمه‌النقض و تعلیقات آن؛ تهران: چاپخانه حیدری، ۱۳۳۳.
۵. تعلیقات‌النقض؛ ج ۲، تهران: انجمن آثار ملی، ۱۳۵۸.

دست‌یابی به نسخ خطی احتمالی دیگری بار هم نسبت به تصحیح انتقادی و علمی آن با دانش بروز نسخه‌شناسی با در نظر گرفتن تمام نسخ موجود احتمالی از آن در

تمام کتابخانه‌های دنیا اقدام شود. و البته چنان که گفته شد، این کار ارزش و اهمیت کار استاد محدث هیچ‌گاه نخواهد کاست، بلکه کوششی است در ارائه متنی مصحح جدید بر اساس نسخ نویافته و نسخی که احیاناً استاد از آنها بی‌خبر بوده و بهره‌نبرده‌اند.

مشخصات چاپ اخیر: بعضی مطالب النواصب فی نقض «بعضی فضائح الروافض»

معروف به نقض، تألیف نصیرالدین ابوالرشید عبدالجلیل رازی قزوینی (زنده در ۵۶۰ق)، تصحیح استاد فقید میر جلال‌الدین محدث ارموی (۱۲۸۳-۱۳۵۸ش)، با ویرایش و تحقیق جدید به همراه خلاصه‌تعلیقات و نمایه موضوعی، مجموعه آثار کنگره بزرگداشت عبدالجلیل قزوینی - ۱؛ ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث با همکاری کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی؛ قم و تهران، چاپ اول ۱۳۹۱ش. ۸۴ + ۱۲۵۰ ص.

همزمان با این کتاب و کنگره بزرگداشت، چندین جلد کتاب

دیگر نیز در راستای موضوع همایش با محوریت‌النقض و عبدالجلیل قزوینی منتشر شد که به نوبه خود گامی مهم و نوبود. کتابهای کنگره عبارت بودند از:

- شناخت‌نامه عبدالجلیل و «نقض»، به کوشش هادی ربانی، شماره مسلسل ۲ از کتب کنگره، ۴۴۰ ص. (که البته مجموعه مقالاتی است از نویسندگان مختلف که اختصاصاً پیرامون خود

عبدالجلیل و ساختار محتوایی کتاب‌النقض از جهات مختلف پرداخته شده است).